CYDWEITHREDFA GWELLA GWASANAETHAU GOFAL A LLESIANT **GOGLEDD CYMRU**

NORTH WALES SOCIAL CARE AND WELL-BEING SERVICES IMPROVEMENT COLLABORATIVE

Strategaeth Gofalwyr Gogledd Cymru

- Strategaeth i ofalwyr o bob oed

Mehefin 2018

Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol Gogledd Cymru

Arweinwyr prosiect: Morwena Edwards
Bethan Jones Edwards
Ffion Johnstone

CYDWEITHREDFA GWELLA GWASANAETHAU
GOFAL A LLESIANT **GOGLEDD CYMRU**

NORTH WALES SOCIAL CARE AND WELL-BEING
SERVICES IMPROVEMENT COLLABORATIVE

Strategaeth Gofalwyr Gogledd Cymru

Mehefin 2018

1.0 Y cyd-destun a'r cefndir

Mae rhan allweddol i'w chwarae gan ofalwyr o bob oed yn yr amgylchedd iechyd a gofal cymdeithasol. Mae Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol Gogledd Cymru yn gweld gwerth mawr yn hynny ac yn cydnabod hefyd fod angen iddo weithredu i sicrhau bod gofalwyr yn cael cymorth da ym mhob math o amgylchiadau. Mae'r strategaeth hon yn cydnabod ei bod yn bwysig gweithio mewn partneriaeth â gofalwyr drwy gydol eu hymwneud â gwasanaethau ac mae wedi'i seilio ar egwyddorion y model Triongl Gofal a ddatblygwyd yn wreiddiol fel canllaw arfer da mewn gofal iechyd meddwl yn Lloegr.

Wrth gyfeirio at ofalwyr, rydym yn golygu gofalwyr di-dâl o bob oed (yn cynnwys gofalwyr ifanc a gofalwyr sy'n oedolion ifanc) a phob cefndir sy'n gofalu am berthynas neu ffrind sy'n sâl, yn eiddil neu'n berson anabl, nad yw'n gallu byw gartref heb gael cymorth ymarferol neu emosiynol di-dâl gan y gofalwr. Rydym yn derbyn y bydd gan ofalwyr wahanol fathau o gyfrifoldebau, fel y rhai sydd gan ofalwyr am bobl â chyflyrau hirdymor, pobl â dementia, unigolion â phroblemau iechyd meddwl neu rai sy'n camddefnyddio sylweddau, ac rydym yn cydnabod bod anghenion pob gofalwr yn unigryw ac y gallant fod yn wahanol iawn i anghenion y person y mae'n gofalu amdano.

2.0 Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014

Mae'r pwysigrwydd o gynorthwyo gofalwyr yn gyson hefyd â Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 (DGCLl) sy'n darparu hawliau ychwanegol i ofalwyr o bob oed ac yn symleiddio ac yn cydgrynhoi'r gyfraith gan roi hawliau sy'n cyfateb i hawliau'r person y maent yn gofalu amdano am y tro cyntaf. Mae'r Ddeddf hefyd yn rhoi hawl ddiamod i ofalwyr i ddewis a fyddant yn parhau'n ofalwyr ac i ba raddau. Mae'r Ddeddf yn ailddiffinio cyfrifoldeb unigolion a theuluoedd am gynnal eu hiechyd a llesiant eu hunain, a hefyd yn galw am newid mewn diwylliant i roi mwy o sylw i hybu cydnerthedd, annibyniaeth, hunanofal a chymorth cymunedol. Mae'r Ddeddf yn cydnabod bod rhan allweddol i'w chwarae gan ofalwyr yn y dull gwasanaeth ataliol ac felly dylai awdurdodau lleol helpu i sicrhau bod gofalwyr yn gallu byw eu bywydau eu hunain mor annibynnol â phosibl. Mae hawl gan ofalwyr i wrthod derbyn rôl y gofalwr yn ogystal â hawl i beidio â pharhau â'u rôl fel gofalwr ac i gael eu cefnogi yn hyn o beth. Mae'r gofynion hyn wedi'u datgan yn Rhan 9 o'r Ddeddf a hefyd yn holl rannau eraill y Ddeddf.

Y diffiniad o 'ofalwr' yn y Ddeddf yw person sy'n darparu neu'n bwriadu darparu gofal i oedolyn neu blentyn. Mae'r diffiniad hwn yn cynnwys gofalwyr o bob oed.

Y diffiniad o 'ofalwr ifanc' yw gofalwr sydd dan 18 oed, a 'gofalwr sy'n oedolyn ifanc' yw un sy'n 16-25 oed.

Yn aml ni fydd gofalwyr yn eu hystyried eu hunain yn ofalwyr. Byddant yn eu galw eu hunain yn rhiant, gŵr, gwraig, partner, mab, merch, brawd, chwaer, ffrind neu gymydog, ond nid yn ofalwr.

Mae *rhiant ofalwr* yn rhiant neu warcheidwad sydd â dyletswyddau a chyfrifoldebau ychwanegol tuag at ei blentyn am fod salwch neu anabledd gan ei blentyn. Yn aml bydd rhieni ofalwyr yn eu hystyried eu hunain yn rhieni yn hytrach na gofalwyr, ond gallent fod ag angen gwasanaethau ychwanegol er mwyn diwallu neu barhau i ddiwallu anghenion eu plentyn.

Mae'r Ddeddf:

- yn sicrhau bod gofalwyr yn gallu cael dewis ehangach o wasanaethau priodol mewn ffordd fwy hyblyg, yn cynnwys y gallu i gael gwybodaeth gynhwysfawr am bob math o gymorth a gwasanaethau y gellir eu cael heb gael asesiad ffurfiol;
- yn creu dyletswydd i awdurdodau lleol gynnal asesiadau o anghenion gofalwyr lle mae'n ymddangos bod anghenion am gymorth gan y gofalwr. Mae'r asesiad o angen yr unigolyn drwy ei hawl ei hun yn ganolog i hyn yn ogystal â'i alluedd i barhau i ofalu;
- yn ei gwneud yn ofynnol i asesiadau fod yn gymesur er mwyn sicrhau bod mwy o waith yn cael ei wneud ar ddarparu cymorth yn y gymuned, a chymorth gan sefydliadau'r trydydd sector;
- yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol ddarparu cymorth eirioli i unigolion, yn cynnwys gofalwyr. Bydd y ddarpariaeth hon yn cynnwys eiriolaeth broffesiynol annibynnol yn ogystal ag eiriolaeth anffurfiol.

Mae'r Ddeddf hefyd yn gosod fframwaith cymhwystra cenedlaethol i benderfynu a fydd gofalwyr a aseswyd sydd â mwy o angen am gymorth yn bodloni'r meini prawf ar gyfer gwasanaethau sydd wedi'u pennu yn y fframwaith newydd. Bydd gofalwyr sydd ag anghenion cymwys yn cael cynllun cymorth sy'n canolbwyntio ar ganlyniadau llesiant personol y maen nhw wedi'u nodi eu hunain. Bydd hefyd yn disgrifio'r cymorth i'w helpu i gyflawni'r canlyniadau llesiant personol a nodwyd. Bydd cynlluniau cymorth yn cael eu hadolygu'n rheolaidd gan awdurdodau lleol, a'r anghenion yn cael eu hailasesu os bydd eu hamgylchiadau'n newid.

3.0 Blaenoriaethau cenedlaethol

Ar 24 Tachwedd 2017, Diwrnod y Gofalwyr, cyhoeddodd y Gweinidog Gofal Cymdeithasol a Phlant fod £1 miliwn i'w ddyrannu yn 2018-19 i fyrddau ac ymddiriedolaethau iechyd gydweithio â'u holl bartneriaid i wella bywydau

gofalwyr yn unol â blaenoriaethau cenedlaethol, sef:

- Helpu i fyw yn ogystal â gofalu – rhaid i bob gofalwr gael seibiannau rhesymol oddi wrth ofalu er mwyn iddynt allu parhau i wneud hynny, ac i gael bywyd eu hunain y tu hwnt i ofalu
- Adnabod a chydnabod gofalwyr – os ydym am lwyddo i sicrhau canlyniadau gwell i ofalwyr, mae'n hanfodol gwella adnabyddiaeth gofalwyr o'u rôl a sicrhau bod y cymorth angenrheidiol ar gael iddynt
- Darparu gwybodaeth, cyngor a chymorth i ofalwyr – mae'n bwysig bod gofalwyr yn cael y wybodaeth a'r cyngor cywir priodol ble bynnag a phryd bynnag y mae angen hynny arnynt

4.0 Am ofalwyr yng Ngogledd Cymru

Mae'r Asesiad o Anghenion y Boblogaeth a gyhoeddwyd ar 1 Ebrill 2017 yn datgan bod gofalwyr yn cyflawni rôl hanfodol drwy ddarparu gofal a chymorth a'i bod wedi'i amcangyfrif eu bod yn darparu rhwng 75% a 95% o ofal, gan arbed £7.72 biliwn bob blwyddyn yng Nghymru (Yeandle a Buckner, 2015; Llywodraeth Cymru 2016).

Prif ganfyddiadau'r asesiad o anghenion oedd:

- bod nifer y gofalwyr yng Ngogledd Cymru yn cynyddu, yn enwedig yn y gogledd-orllewin
- mai pobl rhwng 50 a 64 oed sy'n fwyaf tebygol o ddarparu gofal di-dâl
- bod hanner y gofalwyr yng Ngogledd Cymru mewn cyflogaeth: yn achos gofalwyr sydd mewn cyflogaeth, mae'n hanfodol eu bod yn cael cefnogaeth gan eu cyflogwr a'u cydweithwyr i'w helpu i barhau â'u rôl gofalu
- ei bod yn debygol y bydd yr angen am ofal cymdeithasol a nodwyd mewn penodau eraill o adroddiad yr asesiad poblogaeth yn arwain at ddarparu gofal di-dâl gan nifer mwy o bobl ac am gyfnodau hirach
- bod mwy na 1,000 o ofalwyr ifanc wedi'u hadnabod ledled Gogledd Cymru, nifer sydd wedi cynyddu dros y blynyddoedd diwethaf

5.0 Blaenoriaethau i ofalwyr yng Ngogledd Cymru

Mae tystiolaeth o'r Asesiad o Anghenion y Boblogaeth, yr hyn y mae gofalwyr wedi'i ddweud wrthym a'r mapio adnoddau a ystyriwyd gan bartneriaid wedi ein harwain i nodi'r blaenoriaethau canlynol. Os bydd gofalwyr yn cael cymorth priodol gan gymdeithas, yna gellir cymryd camau i osgoi'r rhan fwyaf o'r canlyniadau negyddol. Bydd gwaith pellach ar y rhain wedi'i adlewyrchu yn rhaglenni gwaith grwpiau gofalwyr y bartneriaeth yng Ngogledd Cymru:

5.1 Ymgysylltu â gofalwyr a llais y gofalwyr

Drwy wrando ar ofalwyr a chlywed eu llais, ceir dealltwriaeth werthfawr o'u bywydau ac amgylchiadau, ac mae hyn yn dangos pa mor bwysig yw ymgysylltu â nhw. Yn yr adran hon, rydym yn tynnu sylw at rai o'r materion y mae gofalwyr wedi'u codi i ddangos yr angen i'w hystyried wrth gynllunio a darparu gwasanaethau.

Roedd y prif ganfyddiadau o ddigwyddiadau ymgysylltu a gynhaliwyd ar gyfer yr asesiad o anghenion y boblogaeth ac o ymgyngoriadau blaenorol a gynhaliwyd gan bob cyngor a bwrdd iechyd lleol yn dangos bod modd cwrdd ag anghenion y gofalwr drwy ddiwallu anghenion y person sy'n derbyn gofal yn well:

- Mae cyfarpar ac addasiadau a thechnoleg gynorthwyol yn gallu darparu gwasanaethau gwerthfawr, er bod anawsterau'n gallu codi o ran diwallu anghenion hyfforddi a rhestrau aros
- Seibiant i ofalwyr, yn cynnwys seibiant byr i ofalwyr
- Cynnwys seibiant tymor byr i ofalwyr mewn asesiadau Gofal Iechyd Parhaus
- Mwy o weithgareddau i bobl sy'n derbyn gofal, yn enwedig unigolion â dementia
- Cymorth dibynadwy o ansawdd da i'r person sy'n derbyn gofal
- Cymorth pan fydd y gofalwr yn sâl, pan fydd yn cael triniaeth frys neu driniaeth a gynlluniwyd
- Cludiant dibynadwy i'r ysbyty sy'n cynnwys cludiant i'r gofalwr. Mae angen i ofalwyr gael yr un hawl i gael cludiant hyd yn oed pan nad yw'r person sy'n derbyn gofal gyda nhw, fel y gallant gasglu presgripsiynau, er enghraifft
- Gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol – cael gweithwyr sy'n gallu helpu â meddyginiaeth yn ogystal â gofal personol

Agweddau eraill ar gymorth penodol i ofalwyr sy'n cael eu gweld yn werthfawr yw:

- Gwybodaeth a chyngor sydd ar gael yn rhwydd (mewn un lle os oes modd)
- Cymorthfeydd gwybodaeth lleol, canolfannau gwybodaeth, pwynt mynediad sengl, pwyntiau siarad a gwasanaethau galw heibio
- Eiriolaeth i'r gofalwr
- Cymorth un-i-un i'r gofalwr, fel clust i wrando a chymorth dros y ffôn 24 awr y diwrnod
- Grwpiau cymdeithasu a grwpiau gofalwyr yn y gymuned leol
- Gallu cymryd rhan mewn gweithgareddau hamdden
- Cyfleoedd i wirfoddoli
- Addysg, sgiliau a chyflogaeth
- Cydnabyddiaeth a pharch, ymgynghori â nhw fel partneriaid mewn gofal, yn cynnwys pan fydd rhywun yn dechrau derbyn gofal tymor hir
- Gwell cyfathrebu rhwng yr holl bartïon sy'n cyfrannu at ddarparu cymorth i'r gofalwr a'r person sy'n derbyn gofal
- Cymorth gan y trydydd sector – mae gofalwyr yn gweld gwerth mawr yn yr amrywiaeth o gymorth a ddarperir gan sefydliadau'r trydydd sector
- Cymorth i'r gofalwr pan fydd ei rôl gofalu yn dod i ben, yn cynnwys materion sy'n ymwneud â chyflogaeth, budd-daliadau a thai

Mae mapiau teithiau gofalwyr wedi dangos i ni fod pwynt mynediad sengl at wasanaethau yn gallu gweithio'n dda i ofalwyr drwy alluogi rhai gofalwyr i'w hatgyfeirio eu hunain i wasanaethau, cynnal y sgwrs gyntaf ar beth sy'n bwysig, dweud wrth ofalwyr ble mae gwybodaeth a gwasanaethau cymorth i ofalwyr ar

gael, a deall amgylchiadau a sefyllfa unigryw'r gofalwr.

Mae storïau gofalwyr yn dangos bod rhoi gofal yn rôl emosiynol yn ogystal â swyddogaeth ymarferol, a bod gofalwyr yn rhoi gwybod am deimladau o euogrwydd, unigrwydd, gorbryder, gofid, arwahanrwydd, ofn, rhwystredigaeth, anhawster wrth ddelio â newid a phontio. Bydd y rhain yn digwydd ar wahanol adegau yn ystod profiad y gofalwr, a bydd angen cymorth pwrpasol ar bob gofalwr.

Gellir crynhoi'r prif themâu sy'n codi o storïau ac astudiaethau achos gofalwyr fel a ganlyn:

- Arwahanrwydd y rôl gofalu
- Straen a brofir gan ofalwyr o bob oed
- Y gwerth y mae gofalwyr o bob oed yn ei weld mewn cymorth a ddarperir gan sefydliadau'r trydydd sector ac awdurdodau lleol
- Yr effaith o lesiant y person sy'n derbyn gofal ar lesiant y gofalwr
- Angen gofalwyr am seibiant
- Angen gofalwyr am wybodaeth
- Yr angen am gyflogaeth neu am ddychwelyd i gyflogaeth
- Materion gwledig

Yr un pethau sy'n bwysig yn aml i ofalwyr ifanc ag sy'n bwysig i bobl ifanc yn gyffredinol. Er hynny, mae eu sefyllfa fel gofalwr ifanc yn gallu effeithio weithiau ar eu ffordd o fyw, a gall fod yn anodd i ofalwyr ifanc fanteisio ar gyfleoedd sy'n cael eu cymryd yn ganiataol gan bobl ifanc sydd heb gyfrifoldebau gofalu. Y canfyddiadau o'r ymgynghori ac ymgysylltu â gofalwyr ifanc ar gyfer yr Asesiad o Anghenion Poblogaeth Gogledd Cymru oedd mai'r meysydd lle'r oedd gofalwyr ifanc yn wynebu her oedd: canolbwyntio, cyfathrebu, bod yn hyderus a gwneud ffrindiau.

Yn ogystal â hyn, mae gofalwyr ifanc wedi dweud wrthym fod iechyd a llesiant y person y maent yn gofalu amdano yn bwysig iddynt, e.e. dymuno na fydd ei riant yn dechrau yfed eto. Mae hefyd yn bwysig i ofalwyr ifanc eu bod yn cael eu derbyn gan eu grŵp cyfoedion a chan athrawon. Er bod barn pobl amdanynt yn gallu bod yn bwysig i nifer mawr o bobl ifanc, mae'r effaith bosibl o'u cyfrifoldebau gofalu ar eu bywydau yn golygu bod hyn yn cael ei deimlo'n ddwysach weithiau gan ofalwyr ifanc, e.e. agweddau pobl atynt am nad ydynt yn gallu cymryd rhan mewn gweithgareddau cymdeithasol, neu am nad ydynt yn gallu gwneud gwaith cartref. Dywedodd un gofalwr ifanc ei fod yn ceisio gwneud ei holl waith yn yr ysgol, tra oedd pobl ifanc eraill yn gwastraffu amser yn y dosbarth, gan na fyddai'n gallu gwneud ei waith yn y cartref.

"Pe byddai fy mam yn gwella. Pe bawn i'n gallu cofio'n well. Pe bawn i'n gallu gwneud fy ngwaith yn gyflymach. Pe bawn i'n gallu gweld fy ffrindiau y tu allan i'r ysgol yn amlach." Gofalwr ifanc, Ynys Môn.

Mae gallu'r gofalwr ifanc i ganolbwyntio yng nghanol ei gyfrifoldebau a'i ofalon eraill yn ystyriaeth bwysig, e.e. tra bydd y person y mae'n gofalu amdano yn sâl. Ystyriaeth bwysig hefyd yw'r angen i siarad â phobl eraill am ei broblemau a'i deimladau, e.e. aelodau o'i deulu, ffrindiau, cymdogion, gofalwyr ifanc eraill yn ogystal â gweithwyr proffesiynol yn y sector cyhoeddus a'r trydydd sector.

Mae gofalwyr ifanc hefyd wedi dweud bod chwarae a chyfleusterau hamdden yn bwysig. Yn yr un modd â phobl ifanc sydd heb gyfrifoldebau gofalu, mae gofalwyr ifanc yn mwynhau cyfrannu at ddatblygu gwasanaethau, ac yn disgwyl gweld ymagwedd gadarnhaol a pharodrwydd i ystyried syniadau newydd gan arweinwyr cymunedol i'w helpu i wneud hyn.

Mae rhieni ofalwyr yn dweud eu bod yn aml yn gorfod brwydro i sicrhau bod cyflwr eu plentyn yn cael ei gydnabod, a hefyd i gael sylw wedyn e.e. gan ysgolion. Gall hyn arwain at ymdeimlad o rwystredigaeth a chanfyddiad nad yw'r system yn bodoli er mwyn hwyluso materion iddynt. Gall hyn effeithio hefyd ar frodyr a chwiorydd sy'n ofalwyr.

"*Y pwysau sydd arnaf fel gofalwr i wneud penderfyniadau na fyddaf bob amser yn teimlo'n esmwyth yn eu cylch a'r teimlad, os byddaf yn gwrthwynebu, fy mod yn cael fy marnu*." Rhiant ofalwr, Gwynedd.

Bydd nifer mawr o ofalwyr yn dweud nad oes arnynt angen cymorth ac, os bydd anghenion y person sy'n derbyn gofal yn cael eu diwallu y byddan nhw hefyd yn teimlo eu bod yn cael cymorth fel gofalwyr. Mae hyn yn dangos pa mor bwysig yw gofyn am farn y gofalwr wrth gynnal asesiad o anghenion y person sy'n derbyn gofal.

5.2 Sefydlu a hyfforddi staff

Os gwrandewir ar brofiadau a storïau'r gofalwyr, bydd hyn yn gosod sylfaen gadarn ar gyfer darparu gwasanaethau a chymorth i ofalwyr o ddydd i ddydd. Un elfen bwysig i ategu hyn yw sefydlu a hyfforddi staff. Bydd cyflwyniad da i anghenion gofalwyr sy'n hybu ymwybyddiaeth o ofalwyr a'u rôl yn cyfrannu'n fawr at ddylanwadu ar y ffordd y mae gofalwyr yn cael eu trin yng nghyd-destun diwylliant y sefydliadau sy'n gyfrifol am ddarparu gwasanaethau i ofalwyr o bob oed. Bydd cymorth da gan gymheiriaid a mentora gan aelodau staff mwy profiadol ac arweinyddiaeth gryf yn hanfodol hefyd i hybu diwylliant sy'n ymwybodol o ofalwyr.

Bydd angen cynorthwyo'r gofalwyr eu hunain drwy eu hyfforddi yn y sgiliau newydd y gallai fod arnynt eu hangen wrth ddechrau yn eu rôl gofalu newydd neu addasu i'w chyflawni neu wrth i'r rôl honno ddatblygu. Gall hyn gynnwys hyfforddiant ar ofalu am anhwylderau penodol, e.e. rhoi meddyginiaeth (gofalwyr), dementia, symud a chodi a chario, sgiliau rhyngbersonol, materion ariannol, darparu gofal personol, yn ogystal â sgiliau eraill i gynnal llesiant y person sy'n derbyn gofal. Mae sefydliadau'r trydydd sector eisoes yn darparu

hyfforddiant o'r fath sy'n cael ei seilio ar yr anghenion sydd wedi'u nodi gan ofalwyr ac mae'n cael ei werthfawrogi'n fawr ganddynt.

5.3 Asesu a chymorth i'r holl ofalwyr

Mae dyletswydd newydd ar gynghorau lleol i gynnig asesiad i unrhyw ofalwr lle mae'n ymddangos i'r awdurdod lleol y gallai'r gofalwr fod ag angen cymorth. Os bydd y cyngor lleol yn penderfynu bod anghenion y gofalwr yn bodloni'r meini prawf cymhwystra, yna rhaid iddo ystyried beth ellir ei wneud i gwrdd â'r anghenion hynny. O'r blaen, cyfrifoldeb y gofalwr oedd gofyn am asesiad.

Bydd anghenion y gofalwr yn bodloni'r meini prawf cymhwystra am gymorth:

a) Os yw'r angen yn codi o ganlyniad i ddarparu gofal i oedolyn neu i blentyn
b) Os nad yw'r gofalwr yn gallu cwrdd â'r angen un ai
   - Ar ei ben ei hun, neu
   - Gyda chymorth pobl eraill sy'n barod i ddarparu'r cymorth hwnnw, neu
   - Gyda chymorth gwasanaethau yn y gymuned y mae'r gofalwr yn gallu eu cael, ac
c) Os yw'r gofalwr yn annhebygol o gyflawni un neu ragor o'i ganlyniadau llesiant personol sy'n ymwneud â'r canlyniadau a bennwyd yn rhan 3 o'r Ddeddf

Nawr gall y cyngor lleol gynnal asesiad ar y cyd, lle mae asesiad o'r person sy'n derbyn gofal ac o'r gofalwr yn cael ei gynnal yr un pryd os yw'r ddau barti'n fodlon ac os byddai'n fuddiol gwneud hynny. Mae hwn yn arfer da er bod pryderon y gallai'r asesiad o'r gofalwr gael ei danseilio drwy ganolbwyntio ar yr hyn y gall ac na all y gofalwr ei wneud dros y person sy'n derbyn gofal yn hytrach nag edrych ar ei ganlyniadau llesiant personol arfaethedig ar eu pen eu hunain.

Yn yr elfen o'r asesiad sy'n ymwneud â'r gofalwr, mae angen canolbwyntio ar 'beth sy'n bwysig' i'r gofalwr ac ar anghenion y gofalwr drwy ei hawl ei hun, er enghraifft, ei anghenion o ran cyflogaeth, addysg a hyfforddiant.

Rhaid i'r cyngor lleol gynnwys y gofalwr yn yr asesiad a rhoi sylw i:

- Y graddau y mae'r gofalwr yn barod i ddarparu'r gofal ac i barhau i ddarparu'r gofal
- Y canlyniadau llesiant personol y mae'r gofalwr yn dymuno eu cyflawni

Wrth asesu'r gofalwr, rhaid ystyried hefyd a yw'r gofalwr yn dymuno gweithio ac a yw'n cymryd rhan neu'n dymuno cymryd rhan mewn gweithgareddau addysg, hyfforddiant neu hamdden.

Bydd angen i ofalwyr fod yn glir iawn ynghylch beth allant a beth na allant ei wneud ac unrhyw wahaniaethau rhwng eu disgwyliadau nhw a disgwyliadau'r person sy'n derbyn gofal. Bydd angen i'r bobl sy'n cynnal yr asesiadau fod yn fedrus o ran canfod y wybodaeth hon. Mae'r Ddeddf yn dweud bod angen gofyn i ofalwyr beth allant ei wneud, felly bydd angen monitro hyn i sicrhau ei fod yn digwydd ac yn cael ei gynnwys yn yr asesiad. Mae'n bwysig bod yr unigolyn yn teimlo ei fod yn bartner cyfartal yn ei berthynas â gweithwyr proffesiynol.

Gyda golwg ar ofalwyr ifanc, mae'r Cod Ymarfer ar gyfer y Ddeddf yn cynnwys

nifer o enghreifftiau sy'n ymwneud â gofalwyr ifanc yn cynnwys:

- Nid yw'r plentyn yn debygol o gyflawni nodau datblygiadol
- Nid yw/ni fydd yr unigolyn yn gallu manteisio ar a chymryd rhan mewn gwaith, hyfforddiant, gweithgareddau gwirfoddoli neu hamdden

Wrth asesu, rhaid i'r cyngor roi sylw i'r pwysigrwydd o hyrwyddo magwraeth y plentyn gan deulu'r plentyn, i'r graddau y mae hynny'n gyson â hyrwyddo llesiant y plentyn.

Lle mae'r gofalwr yn blentyn, rhaid i'r cyngor roi sylw i'w anghenion datblygiadol ac i'r graddau y mae'n briodol i'r plentyn ddarparu'r gofal. Dylai hyn arwain y cyngor i ystyried a yw plentyn sy'n ofalwr yn blentyn sydd ag anghenion gofal a chymorth drwy ei hawl ei hun.

Mae darparwyr gwasanaethau cymorth i ofalwyr ifanc wedi nodi bod ariannu tymor byr, diffyg adnoddau ar gyfer cludiant a diffyg arian ar gyfer tripiau yn cyfyngu ar y cymorth a seibiant y gallant eu cynnig i ofalwyr ifanc. Mae sicrhau bod gofalwyr ifanc yn cael cymorth yn ôl eu hanghenion cysylltiedig ag oed yn her hefyd.

Mae'r Ddeddf yn gosod 'fframwaith cymhwystra' cenedlaethol newydd i bennu a fydd gofalwr a aseswyd ac sydd ag anghenion cymorth yn bodloni'r meini prawf ar gyfer derbyn gwasanaeth. Darperir cynllun cymorth i ofalwyr sydd ag anghenion cymwys a fydd yn canolbwyntio ar ganlyniadau llesiant personol y maent wedi'u nodi eu hunain. Bydd hefyd yn disgrifio'r cymorth i'w helpu i gyflawni'r nodau llesiant personol a nodwyd. Bydd cynlluniau cymorth yn cael eu hadolygu'n rheolaidd gan gynghorau lleol, a bydd anghenion y gofalwr yn cael eu hailasesu os bydd ei amgylchiadau'n newid.

5.4 Gwybodaeth, cyngor a chymorth

Roedd yr ymgysylltu ar gyfer yr Asesiad o Anghenion y Boblogaeth yn dangos ei bod yn bwysig gan ofalwyr fod gwybodaeth a chyngor ar gael yn rhwydd (mewn un lle os oes modd) a bod cymorthfeydd gwybodaeth lleol, canolfannau gwybodaeth, pwyntiau siarad a gwasanaethau galw heibio ar gael.

Mae tystiolaeth o storïau gofalwyr a sgyrsiau 'beth sy'n bwysig' yn awgrymu bod nifer mawr o ofalwyr nad ydynt yn ymwybodol o'u hawliau ac nad ydynt yn gwybod chwaith am y gwasanaethau gwybodaeth a chymorth sydd ar gael iddynt.

"Doedd y teulu erioed wedi cael gwasanaethau statudol a doedd hi erioed wedi bod yn ymwybodol o unrhyw wasanaethau i gynorthwyo Gofalwyr. Ei phrif gyswllt bob amser oedd y Meddyg Teulu ond nid oedd erioed wedi rhoi gwybod iddi am unrhyw wasanaethau sydd ar gael iddi, nac am ei hawl i gael Asesiad Gofalwr." Astudiaeth Achos, Sir Ddinbych.

Mae diffyg gwybodaeth am faterion ariannol hefyd yn gallu arwain at orbryder ymysg gofalwyr:

“Nid oedd Mr A yn derbyn unrhyw fudd-daliadau ac nid oedd yn gwybod y gallai hawlio Lwfans Gofalwr. Nid oedd yn gwybod am y cymorth sydd ar gael i Ofalwyr yn Sir Ddinbych.” Astudiaeth Achos, Sir Ddinbych.

Cawsom wybod gan riant i blentyn â Syndrom Down nad oedd wedi cael digon o wybodaeth:
“Wrth edrych yn ôl ar y dyddiau cynnar, doeddwn i ddim wedi cael gwybodaeth am sefydliadau fel Cymdeithas Syndrom Down neu’r Gwasanaeth Cynnal Gofalwyr a fyddai wedi gallu bod o gymorth i mi fel rhiant.” Stori Rhiant Ofalwr, Gwynedd.

Mae angen gwybodaeth hefyd ar ofalwyr ifanc, a rhaid iddynt ei chael weithiau gan bobl y maent yn eu hadnabod:
“Byddwn wedi hoffi cael gwybod rhagor am gyflwr fy mrawd.”
“Byddwn yn hoffi cael cymorth gan elusen awtistiaeth – rwyf am ddeall y cyflwr yn well.” Gofalwr Ifanc, Ynys Môn

Yr enw traddodiadol ar seibiant i ofalwyr yw ‘respite’, ac mae’n werth nodi ar y dechrau nad oes diffiniad cenedlaethol penodol o ‘respite’. Mae’r term wedi’i gysylltu hefyd â seibiant oddi wrth rywbeth sy’n faich. At ddibenion y strategaeth hon, defnyddir y term ‘seibiant i ofalwyr’.

Mae awdurdodau lleol a BIPBC yn buddsoddi’n sylweddol mewn gwasanaethau i ofalwyr sy’n darparu seibiant tymor byr ar ffurf gwasanaethau gwarchod a/neu ofal amgen. Er bod gwasanaethau’n cael eu darparu i’r person sy’n derbyn gofal, maent yn cael eu hystyried weithiau’n wasanaethau i ofalwyr. Mae rhai o sefydliadau’r trydydd sector hefyd yn derbyn cyllid allanol i ddarparu gwasanaethau o’r math hwn.

Roedd yr asesiad o anghenion y boblogaeth wedi nodi bod dewis, argaeledd a hyblygrwydd y gwasanaethau seibiant neu seibiant byr i ofalwyr yn annigonol.

Mae hyn wedi’i gadarnhau drwy’r gwaith mapio adnoddau sy’n dangos bod gwasanaethau seibiant i ofalwyr yn cael eu darparu ym meysydd pobl hŷn, anableddau dysgu ac iechyd meddwl. Mewn gwasanaethau pobl hŷn ac anableddau dysgu, darperir seibiant i ofalwyr ar ffurf gwasanaeth gwarchod neu ofal amgen. Mewn gwasanaethau iechyd meddwl, mae’r gwasanaeth yn cynnig seibiant, cymorth a help i ddatblygu sgiliau’r gofalwr. Fodd bynnag, yn dilyn trafodaethau gan bartneriaid yn y gweithdy, credir nad yw’r buddsoddiad o £1.25 miliwn a ddangoswyd yn y gwaith mapio adnoddau yn adlewyrchiad cywir o’r gwasanaeth seibiant i ofalwyr. Wynebwyd yr heriau canlynol wrth fapio adnoddau:

- Nid oedd modd nodi’r holl seibiannau i ofalwyr, gan nad oedd modd gwahanu’r arian a dalwyd i ddarparwyr gofal cartref annibynnol

- Nid oedd yn hawdd gwahaniaethu rhwng seibiant i'r gofalwr a seibiant i'r person sy'n derbyn gofal
- A yw'r seibiant i ofalwr yn darparu seibiant llwyr i'r gofalwr neu beidio, e.e. a yw'n defnyddio'r amser i ddal i fyny â gwaith tŷ
- Mae'n bosibl nad yw'r seibiant i ofalwyr ym mhob maes gwasanaeth wedi'i adlewyrchu'n gywir

Y brif neges a gawsom gan ofalwyr yw bod yr angen am seibiant sydd ganddynt yn ymateb i'w hanghenion, eu sefyllfa ac amgylchedd y cartref. Maent am i'w llais gael ei glywed, a bydd anghenion pob gofalwr yn wahanol. Nid ydynt yn gwerthfawrogi cael eu hysbysu am ba wasanaeth y gellir ei ddarparu iddynt; nid oes arnynt angen gwasanaeth seibiant rheolaidd i ofalwyr o reidrwydd, ac mae hyn yn arwain weithiau at bresgripsiynu gormod o wasanaethau, sy'n achosi gwastraff.

Mewn sefyllfa lle darperir seibiant yn y cartref, mae gofalwyr wedi dweud wrthym ei bod yn bwysig bod y person sy'n derbyn gofal yn gyfarwydd â'r unigolyn sy'n darparu'r gofal, neu mae'n bosibl na fydd yn fuddiol. Mewn sefyllfa lle mae'r unigolyn sy'n darparu'r gwasanaeth gwarchod ar ei wyliau, gall y person sy'n derbyn gofal neu'r gofalwr benderfynu gohirio'r trefniant nes bydd yr unigolyn sydd fel arfer yn darparu'r seibiant i'r gofalwr yn gallu bod ar gael. Felly mae cysondeb a dilyniant y gwasanaeth yn hollbwysig i'r gofalwr ac i'r person sy'n derbyn gofal.

Mae Gofal Iechyd Parhaus (GIP) yn faes sensitif o ran darparu seibiant i ofalwyr. Mae gofalwyr wedi dweud wrthym mai'r hyn a all ddigwydd pan fydd unigolyn yn dod yn gymwys i gael cyllid GIP yw y bydd newidiadau yn y cymorth y bydd y gofalwr a'r person sy'n derbyn gofal yn gallu ei ddisgwyl. Er enghraifft, bydd BIPBC yn contractio â darparwyr sy'n wahanol i'r rheini sy'n darparu gofal drwy drefniadau comisiynu'r awdurdod lleol, fel y bydd y rhoddwr gofal yn newid.

Os yw'r person sy'n derbyn gofal yn derbyn cyllid GIP, mae'r gwasanaeth iechyd yn cydnabod bod angen seibiant ar ofalwyr ac yn gweld gwerth yn y cymorth y mae'r gofalwr yn ei gynnig i ddiwallu anghenion y person sy'n derbyn gofal. Mae'r gwasanaeth iechyd yn cydnabod ei ddyletswydd i gwrdd â holl anghenion y person sy'n derbyn gofal, yn enwedig os nad yw'r gofalwr ar gael i ofalu amdano. Gallai hyn olygu y bydd y cydlynydd gofal yn gwneud cais am 'gyllid ychwanegol'.

Mae hefyd yn bwysig bod modd darparu seibiant i ofalwyr ar sail hyblyg a byr rybudd er mwyn i'r gofalwr barhau i fyw ei fywyd fel y mae'n dymuno, e.e. mynd i gyfarfodydd cymdeithasol ar fyr rybudd, a pheidio â gorfod gwneud trefniadau'n rhy gynnar ymlaen llaw.

Mae cynlluniau talebau ar waith mewn rhai ardaloedd yng Ngogledd Cymru i hwyluso hyblygrwydd i ofalwyr. Ar ôl cwblhau asesiad o anghenion y gofalwr,

rhoddir taleb i ofalwyr cymwys sy'n ddilys am gyfnod penodol er mwyn cael seibiannau tymor byr hyblyg. Er bod datblygu cynlluniau hyblyg arloesol o'r fath yn rhywbeth cadarnhaol, mae hefyd yn bwysig bod gwerthusiadau rheolaidd yn cael eu cynnal i sicrhau bod gwersi'n cael eu dysgu.

Byddai gofalwyr ifanc yn hoffi treulio amser oddi wrth y person y maent yn gofalu amdano i gymryd rhan yn y gweithgareddau y maent yn eu mwynhau gyda'u cyfoedion, e.e. gweithgareddau mewn canolfannau hamdden, defnyddio amwynderau lleol fel parciau, llwybrau beicio, a chymryd rhan mewn chwaraeon.

Mae gofalwyr sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn dymuno cael yr un lefel o wasanaeth â gofalwyr sy'n byw mewn trefi.

Mae gofalwyr wedi dweud bod byw mewn ardaloedd gwledig yn creu problemau iddynt o ran:

- Cael gafael ar gymorth neu seibiant i ofalwyr
- Tynnu amser teithio o'r amser sydd wedi'i ddyrannu ar gyfer gwasanaeth uniongyrchol
- Arwahanrwydd

"Nid oes cyfleusterau anabledd dysgu, gweithgareddau grŵp cymorth i'w mynychu gan fy merch yn Llangollen er ei bod yn ymddangos bod llawer mwy yn Ninbych a rhai yn Rhuthun, ond nid yw'n gallu cael cludiant i'r mannau hynny." Gofalwr, Sir Ddinbych

Mae rhai gofalwyr yn dymuno derbyn gwasanaethau yn Gymraeg, yn eu dewis iaith. Roedd yr ymgynghori ac ymgysylltu ar gyfer yr Asesiad o Anghenion y Boblogaeth wedi dangos mor bwysig oedd hi bod gwasanaethau gofal a chymorth ar gael yn Gymraeg. Dylai gwasanaethau sicrhau bod gwasanaethau Cymraeg wedi'u cynnwys wrth gynllunio a darparu gwasanaethau a bod gwasanaethau'n cael eu cynnig yn Gymraeg i siaradwyr Cymraeg heb iddynt orfod gofyn amdanynt. Er bod gwybodaeth o'r gwaith mapio gwasanaethau yn awgrymu bod gwasanaethau ar gael yn Gymraeg a Saesneg i ofalwyr, nid yw'n glir a yw gwasanaethau'n cyrraedd safonau 'Mwy na geiriau', a ydynt ar gael yn syth neu ba drefniadau sydd angen eu gwneud ymlaen llaw i gael y gwasanaethau.

5.5 Polisi ac ymarfer

Mae angen i bartneriaid sicrhau bod protocolau polisi ac ymarfer safonol ar waith mewn perthynas â chyfrinachedd a rhannu gwybodaeth. Drwy dreialu'r model Triongl Gofal mewn gwasanaethau adsefydlu iechyd meddwl yn BIPBC, roedd modd cynnal trafodaethau am gydsyniad a chyfrinachedd wrth weithio gyda gofalwyr.

Mae staff yn cydnabod ei bod yn bwysig cynnwys gofalwyr ond yn cyfaddef eu bod yn ei chael yn anodd gwneud hynny lle nad yw'r un sy'n derbyn gofal wedi cydsynio i hynny neu lle mae cydsyniad yn amrywio yn ôl y sefyllfa neu'r hwyliau ar y pryd. Yr egwyddorion sylfaenol sydd wedi'u cymeradwyo gan y Swyddog

Arweiniol Triongl Gofal i Loegr, yn ogystal â Swyddog Arweiniol Gofalwyr BIPBC yw y bydd staff:

1. Yn siarad am yr hyn y maent yn ymwybodol ohono.
2. Yn darparu gwybodaeth nad yw'n sensitif i ofalwyr ar ffurf sy'n helpu'r gofalwr i ddeall. Er enghraifft: gwybodaeth am gyflwr penodol, neu wybodaeth ynghylch rheoli meddyginiaethau.
3. Rhoi gwybod i ofalwyr am ffynonellau gwybodaeth a chymorth.
4. Yn gallu derbyn gwybodaeth drydydd parti gan ofalwyr.
5. Yn gallu rhoi gwybodaeth i ofalwyr.
6. Mae gan ofalwyr hawl i gyfrinachedd iddyn nhw eu hunain.

Mae staff wedi croesawu'r egwyddorion sylfaenol hyn ac maent hefyd yn croesawu hyfforddiant pwrpasol ar ofalwyr a chyfrinachedd.

5.6 Safonau cyflogwyr

Bydd yr holl bartneriaid sy'n ymwneud â chynllunio a darparu gwasanaethau i ofalwyr yng Ngogledd Cymru yn dymuno sicrhau bod eu sefydliadau'n ymrwymo i'r canlynol:

- Adnabod gofalwyr yn y sefydliad
- Mabwysiadu seilwaith sy'n ystyriol o ofalwyr
- Darpariaeth deg i ofalwyr
- Darparu cyfleoedd i glywed llais gofalwyr yn y gweithle
- Caniatáu arferion gweithio hyblyg, lle bo'n rhesymol ac ymarferol

5.7 Swyddogion Arweiniol Gofalwyr

Mae'r swyddi arweiniol ar gyfer gofalwyr yn y chwe awdurdod lleol yng Ngogledd Cymru ac yn BIPBC yn bwysig iawn, yn enwedig o ran datblygu a hyrwyddo gwasanaethau i ofalwyr yn lleol, gweithio gyda thimau cymunedol i ymgysylltu â gofalwyr a deall beth sy'n bwysig yn lleol, casglu a dadansoddi data, deall anghenion am wasanaethau a nodi bylchau mewn gwasanaethau. Bydd y swyddogion hyn hefyd yn gallu hwyluso timau i ddatblygu a threialu modelau gweithio newydd gyda gofalwyr, yn ogystal â darparu hyfforddiant. Byddant hefyd yn helpu arweinwyr corfforaethol i sicrhau bod safonau'r cyflogwr wedi'u bodloni. Bydd swyddogion arweiniol i ofalwyr hefyd yn gweithio gyda'u partneriaeth gofalwyr leol i weithredu'r cynnig i ofalwyr yn ogystal â gweithio ar sail ranbarthol i gynllunio gwasanaethau a chyfrannu at waith dysgu a gwella ar lefel genedlaethol.

Lle nad yw'r swyddog arweiniol i ofalwyr hefyd yn swyddog arweiniol i ofalwyr ifanc, bydd angen i'r sefydliad fod yn glir ynghylch y ffordd i ddatblygu a hyrwyddo gwasanaethau i ofalwyr ifanc mewn gwasanaethau plant.

Mae'r swyddi hyn yn gallu effeithio a dylanwadu ar y canfyddiad o ofalwyr mewn sefydliadau a hwyluso gwaith i fod yn ystyriol o ofalwyr a hybu ymwybyddiaeth ohonynt.

6.0 Y dull presennol o ariannu gwasanaethau i ofalwyr

Nid yw ariannu ar gyfer gwasanaethau i ofalwyr wedi cael ei strwythuro, ac mae dyraniadau ar gyfer seibiant i ofalwyr, er enghraifft, wedi'u cyfrifyddu mewn cyllidebau craidd. Mae'r Grant Trosiannol Gofalwyr a gaiff BIPBC gan Lywodraeth Cymru i reoli'r pontio rhwng Mesur Strategaethau ar gyfer Gofalwyr (Cymru) 2010 (y Mesur Gofalwyr) a DGCLl wedi cael ei ddyrannu ar sail flynyddol fyrdymor.

Ar 24 Tachwedd 2017, Diwrnod y Gofalwyr, cyhoeddodd y Gweinidog Gofal Cymdeithasol a Phlant fod £1 miliwn i'w ddyrannu yn 2018-19 i fyrddau ac ymddiriedolaethau iechyd gydweithio â'u holl bartneriaid i wella bywydau gofalwyr yn unol â blaenoriaethau cenedlaethol. Cafwyd penderfyniad gan y Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol ar wario'r grant ar ôl ystyried y ffrwd waith ar ofalwyr a'r cynnig i ofalwyr yng Ngogledd Cymru.

Mae awdurdodau lleol wedi cael dyraniad ar gyfer darparu seibiant i ofalwyr o bob oed yn ystod 2018-19 drwy eu Grant Cynnal Refeniw, ac mae canllawiau ar y Gronfa Gofal Integredig yn cyfeirio at y blaenoriaethau cenedlaethol ar gyfer gofalwyr.

Mae'r gwaith mapio adnoddau yn dangos bod cyllid yn dod o nifer o ffynonellau gwahanol:

- Awdurdodau lleol
- Y trydydd sector
- Llywodraeth Cymru
- Y bwrdd iechyd
- Gwasanaethau y gellir codi tâl amdanynt

Mae'r gwaith mapio adnoddau hefyd yn dangos natur anghynaliadwy'r ariannu gan nad yw darparwyr yn gwybod a fydd ffrydiau ariannu ar gael o'r naill flwyddyn i'r llall, ac mae hynny'n creu ansicrwydd ymysg y gweithlu a throsiant staff, sydd yn ei dro'n effeithio ar y dilyniant mewn gwasanaethau i ofalwyr. Mae'r gwaith mapio adnoddau hefyd yn dangos bod darparwyr y trydydd sector wedi llwyddo i sicrhau cyllid o ffynonellau allanol yn ogystal â nawdd.

Mae darparwyr wedi nodi mai aneffeithlon yw paratoi mwy nag un adroddiad perfformiad i'r un comisiynydd, yn ogystal â gorfod adrodd ar ddata rheoli, yn hytrach na chanolbwyntio ar y canlyniadau llesiant personol go iawn i ofalwyr.

Roedd darparwyr hefyd wedi sôn am yr angen i sicrhau diogelwch y gweithlu medrus ac arbenigol yn y maes. Byddai hyn yn cyfrannu wedyn at gyflawni'r rhan o'r cynnig i ofalwyr a gytunwyd sy'n ymwneud â bod yn ymwybodol o ofalwyr. Mae darparwyr yn nodi bod contractau 3+2=5 mlynedd yn cael eu gweld yn werthfawr a'u bod yn rhoi sefydlogrwydd i'r gwasanaeth yn ogystal â chyfle i gynllunio a datblygu gwasanaethau ar gyfer y dyfodol.

Er bod Taliadau Uniongyrchol yn cynnig dull personol o gael gwasanaethau i unigolion, rydym yn deall mai ychydig o ddefnydd a wneir ohonynt gan ofalwyr. Mae darparu gwasanaethau Taliadau Uniongyrchol yn effeithiol yn hanfodol i weithredu Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014.

Mae'r memorandwm esboniadol i'r rheoliadau sydd gyda'r Ddeddf[1] yn pwysleisio hyn:

Mae Taliadau Uniongyrchol yn hanfodol i gyflawni nod Llywodraeth Cymru o wella llesiant pobl sydd ag angen gofal a chymorth i gyflawni eu canlyniadau llesiant a gofalwyr sydd ag angen gofal a chymorth i gyflawni eu canlyniadau llesiant. Maent yn fecanwaith ar gyfer cynyddu annibyniaeth, dewis a rheolaeth, ac maent yn galluogi cydgynhyrchu wrth gynllunio gofal sy'n rhoi rhyddid i unigolion gynllunio ffyrdd hyblyg ac arloesol i wireddu eu canlyniadau llesiant i'r graddau mwyaf posibl.

Mae'r prif ysgogiad i gynyddu'r defnydd ohonynt yn gyffredinol yn debygol o ddod drwy'r gwaith a wneir gydag unigolion wrth eu hasesu gyntaf ar gyfer gwasanaethau ac wrth iddynt ddechrau trafod cynlluniau gofal a chymorth â'r staff sy'n gwneud yr asesiadau hynny, felly byddai angen gweithio ar sail ranbarthol a lleol i edrych ar y posibilrwydd o gynyddu'r defnydd o Daliadau Uniongyrchol.

Mae enghreifftiau cadarnhaol o ofalwyr sy'n oedolion yn derbyn Taliadau Uniongyrchol er mwyn cael hyblygrwydd yn eu rôl gofalu yng Ngogledd Cymru. Mae angen cynnal rhagor o drafodaethau ar y posibilrwydd o ddefnyddio Taliadau Uniongyrchol i hwyluso hyblygrwydd mewn gwasanaethau i ofalwyr.

7.0 Y cynnig i ofalwyr yng Ngogledd Cymru

Mae'r cynnig gan y partneriaid i ofalwyr yng Ngogledd Cymru wedi'i ddatblygu a'i gydgynhyrchu gan y grwpiau canlynol:

- Grŵp Strategol Gofalwyr Gogledd Cymru
- Grŵp Gweithredol Gofalwyr Gogledd Cymru
- Grŵp Gweithredol Gofalwyr Ifanc Gogledd Cymru
- Grŵp Cyfeirio'r Gofalwyr

Mae partneriaid am sicrhau'r canlyniadau llesiant personol canlynol i'r holl ofalwyr yng Ngogledd Cymru:

- Bod anghenion gofalwyr unigol, yn cynnwys anghenion o ran iaith, yn cael eu diwallu yn y ffordd orau
- Bod gofalwyr yn cael eu hystyried yr un pryd â'r person sy'n derbyn gofal
- Bod gwasanaethau'n gyson

Wrth wneud hyn, rydym hefyd am sicrhau:

- Bod gwerth ychwanegol yn cael ei greu drwy gydweithio

[1] Memorandwm Esboniadol i Reoliadau Gofal a Chymorth (Taliadau Uniongyrchol) (Cymru) 2015, Llywodraeth Cymru 2015

- Nad yw gwasanaethau a chyllid yn cael eu dyblygu
- Ein bod yn glynu wrth yr arferion gorau

Bydd partneriaid yn ymrwymo i:

- **Hybu ymwybyddiaeth gyffredinol** o ofalwyr a gofalu ymysg y boblogaeth ehangach ac ymysg yr holl staff perthnasol yn y sector iechyd a gofal
- **Bod yn ystyriol o ofalwyr** wrth gomisiynu ac asesu anghenion, gan roi sylw i ystyriaethau gwledig a'r rheini sydd bellaf o wasanaethau am resymau eraill
- **Cynnwys gofalwyr** o'r holl grwpiau a chymunedau mewn prosesau penderfynu a chynllunio
- **Adnabod gofalwyr yn gynnar** pan fyddant yn dod i gysylltiad â gwasanaethau gyntaf

Beth fydd partneriaid yn ei wneud fel cyflogwyr

- Adnabod gofalwyr yn y sefydliad
- Mabwysiadu seilwaith ystyriol o ofalwyr
- Ymrwymo i sicrhau darpariaeth deg i ofalwyr
- Darparu cyfleoedd i glywed llais gofalwyr yn y gweithle
- Caniatáu arferion gweithio hyblyg, lle bo'n rhesymol ac ymarferol

8.0 Safonau gwasanaeth

Mabwysiadwyd y safonau canlynol o'r model Triongl Gofal ac maent yn berthnasol iawn i awdurdodau lleol a BIPBC. Cytunodd partneriaid fod y safonau hyn yn gosod sylfaen gadarn ar gyfer datblygu gwasanaethau, gyda'r gofalwr ac ar ei gyfer, ledled y rhanbarth.

- Mae barn a gwybodaeth gofalwyr yn cael eu ceisio, eu rhannu, eu defnyddio a'u diweddaru'n rheolaidd wrth gydgynhyrchu cynlluniau gofal a strategaethau cyffredinol
  - Mae staff yn ymwybodol o ofalwyr ac yn cael eu hyfforddi i ddefnyddio strategaethau ymgysylltu â gofalwyr o'r dechrau
  - Mae angen i staff fod yn ymwybodol o'r cyfraniad gwerthfawr y gall gofalwyr ei roi a bod yn ystyriol o anghenion y gofalwyr eu hunain
- Mae angen i staff gael gwybodaeth, hyfforddiant a chymorth i ddod yn ymwybodol o ofalwyr
  - Mae cyflwyniad ar gael i'r gwasanaeth a'r staff sy'n canolbwyntio ar ofalwyr, ac mae gwybodaeth berthnasol ar gael ar draws y llwybr gofalwyr
- Mae gofalwyr a'u rôl hanfodol yn cael eu nodi wrth ddod i gysylltiad am y tro cyntaf neu cyn gynted â phosibl ar ôl hynny ac mae help ar gael iddynt yn y ffordd symlaf a chyflymaf bosibl
- Mae protocolau polisi ac ymarfer ar waith ar gyfrinachedd a rhannu gwybodaeth
- Mae swydd(i) wedi'u diffinio sy'n gyfrifol am ofalwyr (swyddogion arweiniol gofalwyr)
- Mae amrywiaeth o wasanaethau cymorth ar gael i ofalwyr

Bydd goblygiadau yn y safonau hyn i'r holl bartneriaid wrth gomisiynu a darparu gwasanaethau i ofalwyr:

- Ar gyfer comisiynu lleol, is-ranbarthol a rhanbarthol:
    - cynllunio asiantaethau fel eu bod yn rhoi llais i ofalwyr mewn penderfyniadau lleol a sicrhau bod yr holl wasanaethau yn yr ardal yn dod yn fwy ymwybodol ac ystyriol o ofalwyr
    - gwasanaethau ag arbenigedd gofalwyr sy'n gallu hybu ymwybyddiaeth o ofalwyr yn yr holl asiantaethau yn yr ardal
    - gwasanaethau sy'n ceisio dod o hyd i ofalwyr a'u helpu i wybod am eu hanghenion a'u hawliau
    - gwasanaethau cymorth i ofalwyr sydd ag anghenion cymorth a/neu hawliau penodol
    - cynnig Taliadau Uniongyrchol i'r rheini sydd am eu cael
- Gwasanaethau gwybodaeth a chyngor (ac eiriolaeth ffurfiol neu annibynnol os yw'n briodol) sydd ar gael yn rhwydd, wedi'u teilwra yn ôl anghenion gofalwyr mewn gwahanol gyfnodau yn eu bywyd (e.e. gofalwyr ifanc, rhieni ofalwyr, gofalwyr i oedolion), amgylchiadau a chyflyrau, a chamau ar y daith gofalu
- Y gallu i gael hyfforddiant ar y sgiliau newydd y gallai fod eu hangen ar ofalwyr wrth ddechrau neu addasu i'w rôl gofalu newydd, ac i gael cymorth gan gymheiriaid lle bo'n briodol
- Yr hawl i gael asesiad (sgwrs beth sy'n bwysig) fel gofalwr drwy'ch hawl eich hun:
    - i ddatblygu cynllun gofal a chymorth cyffredinol
    - i dynnu'ch sylw at wasanaethau priodol;
    - i bennu cymhwystra am gymorth i'ch helpu i ofalu
- Ar gyfer gofalwyr cymwys:
    - Cynllun cymorth sy'n canolbwyntio ar ganlyniadau llesiant personol y maen nhw eu hunain wedi'u nodi.
    - Bydd yn disgrifio'r cymorth i'w helpu i gyflawni'r canlyniadau llesiant personol a nodwyd.
    - Bydd cynlluniau cymorth yn cael eu hadolygu'n rheolaidd gan awdurdodau lleol, a bydd anghenion yn cael eu hailasesu os bydd eu hamgylchiadau'n newid

Yn unol â'r safonau a gytunwyd, mae'r prif gynllun isod yn amlinellu'r camau gweithredu a'r cyfrifoldeb arweiniol.

Rhif	Safonau	Camau gweithredu	Cyfrifoldeb rhanbarthol am weithredu	Cyfrifoldeb lleol
1.	Ymgysylltu â gofalwyr a llais y gofalwyr	Ceisio barn a gwybodaeth gofalwyr, eu rhannu, eu defnyddio a'u diweddaru'n rheolaidd wrth lunio cynlluniau gofal a strategaethau cyffredinol.	GSGGC	Yr holl bartneriaid
		Cynllunio asiantaethau fel eu bod yn rhoi llais i ofalwyr mewn penderfyniadau lleol a sicrhau bod yr holl wasanaethau yn yr ardal yn dod yn fwy ymwybodol ac ystyriol o ofalwyr	GSGGC	Yr holl bartneriaid
2.	Sefydlu a hyfforddi gofalwyr a staff	Mae cyflwyniad ar gael i'r gwasanaeth a'r staff sy'n canolbwyntio ar ofalwyr, ac mae gwybodaeth berthnasol ar gael ar draws y llwybr gofalwyr	GGGGC, drwy gydweithio â GGGIGC	Yr holl bartneriaid
		Hyfforddi staff mewn ymwybyddiaeth o ofalwyr a strategaethau ymgysylltu.	GGGGC, drwy gydweithio â GGGIGC	Yr holl bartneriaid
		Y gallu i gael hyfforddiant ar y sgiliau newydd y gallai fod eu hangen ar ofalwyr wrth ddechrau neu addasu i'w rôl gofalu newydd, ac i gael cymorth gan gymheiriaid lle bo'n briodol	GGGGC/GGGIGC	Yr holl bartneriaid
3.	Asesu a chymorth i'r holl ofalwyr	Bydd gofalwyr yn rhan o sgwrs yr asesiad (beth sy'n bwysig) drwy eu hawl eu hunain	GGGGC/GGGIGC	Awdurdodau lleol
		Cynllun cymorth sy'n canolbwyntio ar ganlyniadau llesiant personol y maen nhw eu hunain wedi'u nodi er mwyn cyflawni'r canlyniadau llesiant personol a nodwyd ac sy'n cael eu hadolygu'n rheolaidd, a'r anghenion yn cael eu hailasesu os bydd eu	GGGGC/GGGIGC	Awdurdodau lleol yn gweithio gyda phartneriaid

Rhif	Safonau	Camau gweithredu	Cyfrifoldeb rhanbarthol am weithredu	Cyfrifoldeb lleol
		hamgylchiadau'n newid		
		Gwasanaethau gwybodaeth, cyngor a chymorth gan gymheiriaid (ac eiriolaeth ffurfiol neu annibynnol os yw'n briodol) sydd ar gael yn rhwydd, wedi'u teilwra yn ôl anghenion gofalwyr mewn gwahanol gyfnodau yn eu bywyd, amgylchiadau a chyflyrau, a chamau ar y daith gofalu	GGGGC, drwy gydweithio â GGGIGC	Yr holl bartneriaid
		Mae dewis o seibiant hyblyg ar gael i ofalwyr	GSGGC	Awdurdodau lleol yn gweithio gyda phartneriaid
		Eiriolaeth arbenigol, yn cynnwys hynny ar gyfer Gofal Iechyd Parhaus a gofalwyr ifanc	GSGGC	Awdurdodau lleol, BIPBC yn gweithio gyda phartneriaid
4.	Protocolau polisi ac ymarfer	Mae protocolau polisi ac ymarfer ar waith ar gyfrinachedd a rhannu gwybodaeth.	GSGGC	Yr holl bartneriaid
5.	Mabwysiadu safonau cyflogwr	• Adnabod gofalwyr yn y sefydliad • Mabwysiadu seilwaith sy'n ystyriol o ofalwyr • Ymrwymo i ddarpariaeth deg i ofalwyr • Darparu cyfleoedd i glywed llais gofalwyr yn y gweithle • Caniatáu arferion gweithio hyblyg, lle bo'n rhesymol ac ymarferol	GGGGC	Yr holl bartneriaid
6.	Swyddogion arweiniol gofalwyr	Swyddi wedi'u diffinio sy'n gyfrifol am ofalwyr	Awdurdodau lleol, BIPBC	
7.	Datblygu mesurau llwyddiant a threfniadau casglu data	Cytuno ar fesurau perfformiad	GSGGC	Yr holl bartneriaid
		Cytuno ar drefniadau casglu data a'u rhoi ar waith	GGGGC/GGGIGC	Yr holl bartneriaid

9.0 Mesurau llwyddiant

Rydym yn nodi isod y prif fesurau llwyddiant arfaethedig y mae partneriaid wedi cytuno arnynt. Cesglir y rhain gan GGGGC a GGGIGC a bydd GSGGC yn monitro cynnydd er mwyn cyfrannu at gynllunio ar gyfer y dyfodol. Mae dau o'r mesurau yr un fath â'r rheini yn Fframwaith Mesur Canlyniadau Llywodraeth Cymru, a chredir bod y lleill yn bwysig i fesur y cynnydd ar ein strategaeth yng Ngogledd Cymru. Mae'r mesurau llwyddiant hyn yn rhoi pwys mawr ar wella amgylchiadau bywyd gofalwyr, gan wrando ar eu barn a'u cynnwys wrth gynllunio gwasanaethau.

- Mae gofalwyr o bob oed yn dweud eu bod yn fodlon ar yr asesiadau a chymorth wedi'i bersonoli y maent yn eu cael, maent yn gallu cael gafael ar y gwasanaethau sydd eu hangen arnynt ac maent yn deall eu hawliau o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru).
- Mae gweithwyr cymdeithasol ac ymarferwyr gofal eraill yn gallu dangos eu bod yn cymhwyso egwyddor llesiant yn eu holl benderfyniadau ar ofal cymdeithasol oedolion.
- Mae nifer yr asesiadau yn 2018 wedi cynyddu'n unol ag amcangyfrif y Bartneriaeth Ranbarthol.
- Mae gofalwyr yn dweud eu bod yn teimlo eu bod wedi'u cynnwys wrth gynllunio'r cynllun gofal a chymorth ar gyfer y person y maent yn gofalu amdano (Llywodraeth Cymru)
- Mae gofalwyr yn dweud eu bod yn teimlo eu bod yn cael cymorth i barhau â'u rôl gofalu (Llywodraeth Cymru)
- Os yw gofalwr yn wynebu argyfwng, mae'n gwybod sut i gael gafael ar wasanaeth ymateb cyflym i asesu ac ymateb i'w angen

10.0 Diweddglo

Mae gwrando ar ofalwyr o bob oed yn sôn am eu profiadau wedi dangos bod darpariaeth o ansawdd da ar gael i ofalwyr yng Ngogledd Cymru a bod hyn yn cael ei werthfawrogi'n fawr pan fydd pethau'n mynd yn iawn. Mae gofalwyr wedi dweud wrthym hefyd fod gwasanaethau a ddarperir gan staff gwybodus yn gallu gwneud gwahaniaeth mawr i'w llesiant a'u hamgylchiadau.

Er bod nifer mawr o enghreifftiau o arfer da mewn perthynas â chymorth i ofalwyr yng Ngogledd Cymru, bydd y rheini sy'n gyfrifol am weithredu'r strategaeth hon a'r cynlluniau gweithredu ar ei chyfer yn ymdrechu i sicrhau y bydd y gwasanaethau hynny'n fwy cyson ar draws y rhanbarth ac y bydd y ddarpariaeth leol ym mhob ardal yn adlewyrchu'r safonau rhanbarthol a gytunwyd.

Mae'n bwysig bod y rheini sy'n dod i gysylltiad â gofalwyr gyntaf, ym maes gofal iechyd sylfaenol efallai, neu mewn ysgolion neu awdurdodau lleol, yn gwrando ar ofalwyr, yn meddwl am ofalwyr ac yn eu hannog i fod yn ymwybodol o'u rôl ac i ddeall y gallant elwa o'r wybodaeth a chymorth sydd ar gael iddynt.

Atodiadau:

Atodiad 1: Beth sy'n bwysig i ofalwyr

Atodiad 2: Llwybrau gofalwyr

Atodiad 3: Mapio adnoddau

Atodiad 4: Cynllun Gweithredu Grŵp Strategol Gofalwyr Gogledd Cymru (GSGGC)

Atodiad 5: Cynllun Gweithredu Grŵp Gweithredol Gofalwyr Gogledd Cymru (GGGGC)

Atodiad 6: Cynllun Gweithredu Grŵp Gweithredol Gofalwyr Ifanc Gogledd Cymru (GGGIGC)

Atodiad 7: Cynllun Gweithredu Grŵp Cyfeirio'r Gofalwyr (GCG)